

אהרן דולגופולסקי, בלשן משכונת בת גלים בחיפה, כתב מילון של השפה שממנה התפתחו לדעתו השפות המוכרות בימינו. מילון השפה הנוסטרטית אינו, אם כן, רק אוסף מלים, אלא הנחת יסוד בלשנית-ארכיאולוגית המעידה על קרבת משפחה מפתיעה בין שפות רחוקות לכאורה

אהרן דולגופולסקי. הקשר הגנטי שבין עברית ליפאנית

ברוך פודולסקי

מישהו כאן מדבר נוסטרטית?

ערבית, מצרית, שפות כושיות. אפילו היא נמצאת גם בשפות טורקיות, מונגוליות ובקוריאנית.

המלה העברית "קרן" מזכירה את האנגלית לית horn והלטינית cornu. מדוע למלה העברית "כלה" יש שתי הוראות: מאורסת ואשת הבן? כלה זו אשה שאיננה שייכת למינה לשבט אלא מצטרפת אליו. בלטינית אנו מוצאים את המלה glos שפירושה "אחות בעל", רהיינו אחות של גבר שבאה למשפחה מבחוץ. יש לשים לב גם למעטק ההגיים: עב"רית כ - לטינית g, כמו שראינו כבר בכינוי השמי aaku-an ובלטינית ego.

זה אך מבחר קטנטן מתוך כ-3,000 מלים וצורנים שבמילון הנוסטרטי של דו"לגופולסקי, המסכם יובל שנים של עבודה מאומצת. אך מילון זה אינו רק אוסף מלים. הוא מכיל מבוא מפורט ומאגר של שחזור מעטקי הגיים - אותם חוקים פונטיים אשר מוכיחים שבין השפות קיים קשר גנטי. הוא גם מכיל צורנים אשר משקפים את הדקדוק של השפה הנוסטרטית. אפשר גם לגלות בעיון במילון עובדות מרתקות על התרבות הטרום-ניאוליטית: למשל ידע מעמיק באינטומיה, תיאור דרכי איטוף מזון מן הקרקע ותנועות חלקי גוף.

להנגרית וליפאנית. לפי ההיפותזה הנוסטרטית, יש עדויות רבות לקרבה גנטית. כינוי גוף ראשון יהיד "אני", למשל, בלשונות הודואירופיות משוחזר כ- m-egyho. זה מופיע בלטינית כ- ego, amah בהודית עתיקה, ich בגרמנית. המלה הקרובה בשפות שמיות-חמיות היא aaku, שנמצאת באכדית, ו"אנוכי" בעברית. כל נשכח שכינוי גוף ראשון ושני בשפות שמיות מכילים תחילית an- בתוספת אלמנט כינוי. כינויים אלה מזכירים את הצירופים הנך, הגו שאף הם מורכבים ממילית כללית (הג) + כינוי חיבור. מלה קרובה מצויה גם במצרית עתיקה, ברית, שפת בג'א (כושית) ושפות צ'אדיות. וכבר גילינו כאן מעטקי הגיים ברורים - לדוגמה ה-g ב-ego הלטיני מתחלף ל-כ/s בשפות השמיות.

כינוי גוף שני בהודואירופית הוא tu: לטינית tu, הודית עתיקה am-tv, גרמנית du, פולנית ty. בשפות שמיות אנו מוצאים את האלמנט - ta בכינוי אתה, בסיומת של גוף שני בזמן עבר שמרתי. ובתחילית הפועל כוז מן עתיד בגוף שני ת"שמור, תיקום. במשפחת השפות הפיניות כינוי זה מופיע כ- ton בשפה המורדובית, sina/tina באסטונית, ובטורקית sen. ראינו כאן מעטק הגיים ברור s/d/t.

מלית השלילה ma מתועדת כך בהשפות הודואירופיות - יונית עתיקה, שפות הודיות ואירניות, ארמנית, והן בשפות שמיות-חמיות:

שלהן, את התפתחותן הפונטית והדקדוקית. בלשנים המסוגלים לכך נדרים מאור, ואחד מהם הוא הפרופסור דולגופולסקי.

ההיפותזה על קרבה אפשרית בין כמה משפחות לשונות של אירופה ואסיה הועלתה לפני כשמונים שנה על ידי הבלשן הדני הולגר פדרסן. בשנות השישים של המאה שעברה התחילו שני בלשנים צעירים ממוסקווא, כל אחד בנפרד, לברוק את הרעיון. אחד מהם, איליץ' סוויטיץ', נהרג בתאונת דרכים בצעו רותו, והשני - אהרן דולגופולסקי - לקח את החומר שנשאר בטיסה והשלם את המלאכה: ב-1971 יצא לאור הכרך הראשון של "ניסיון השוואת הלשונות הנוסטרטיות" מאת איליץ' סוויטיץ'.

אילו שפות מהוות את המשפחה הנוסטרטית? לפי דולגופולסקי, משפחת יעל זו מורכבת משש משפחות: שמית-חמית, הודואירופית, אוראלית (פינית, הונגרית ואחיותיהן), אלטאית (שפות טורקיות, מונגוליות, טונגוסיות, יפאנית וקוריאנית), קארטוולית (השפה הגיאורגית ואחיותיה) ודראוידית (שפות דרום-הודו). לא מן הנמנע שיש עוד כמה שפות ששייכות למשפחת יעל זו, כגון אסקימואית, אולי גם אטרוסקית, אך הדבר עוד רורש הוכחה.

המילון שהתפרסם עתה בהוצאת אוניברסיטת קיימברידג' בארבעה כרכים (אפשר גם להורידו מהאינטרנט) פותח עידן חדש בבלשנות המשווה. לראשונה הוא מאפשר למצוא מכנה משותף לעברית, למונגולית,

חוקרים רבים שוללים את האפשרות הזאת. גם אם יש מלים אחדות בעלות צליל דומה ומשמעות דומה, אין הדבר מוכיח את קירבתן המקורית. יש מלים שמקורן בחיקוי צליל (כגון קוקייה, שנקראת בשם דומה בשפות רבות), ויש מלים שמקורן בשאלה: "אורז" ו"רסן" חדרו לעברית מהודו, "אשוח" חדרה מן הלשון החוברית שהיתה מדוברת לפני שלושת אלפים שנה בצפון-מערב סוריה, והשם הרומי Caesar הפך לשם כללי.

ובכל זאת קבעה הבלשנות ההיסטורית כללים שבאמצעותם אפשר לברוק אם יש קשר גנטי בין שפות או שמדובר בדמיון חייצוני בלבד. הכלל החשוב לקביעת קשר גנטי הוא קיום חוקים פונטיים, הנקראים מעטקי הגיים. אם אנו מוצאים שהגה א' בשפה אחת מופיע כהגה ב' בשפה שנייה, ולא במלה אחת אלא באופן עקבי במספר רב של מלים, אפשר לטעון בוודאות שבין שתי השפות קיים קשר גנטי. כך, למשל, בעברית נאמר "שנה" וב"ערבית - "סנה", "שלוש" בעברית ו"סלאם" בערבית; "זהב" בעברית, בערבית - "ד'הב" וכ'.

בלשנות היסטורית לענפיה השונים עוסקת במציאת החוקים הללו ובשחזור הפרוטו-שפה (פרוטו-שמית, פרוטו-הודואירופית וכד') - מלאכה מעניינת אך קשה מאוד. קשה שבעתים למצוא את החומר המשותף בפרוטו-שפות שור. העוסקים במלאכה זו אמורים להכיר היטב לא רק את השפות עצמן אלא את ההיסטוריה

Nostratic Dictionary, by Aharon Dolgopolsky, McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge University

מ המצא לו איש אחד בביתו שלחוף בת גלים בחיפה לייצר מילון מונומניטלי של השפה הנוסטרטית, המקיף כארבעת אלפים עמודים בארבעה כרכים? "באתי ממוסקווא לישראל ב-1976", מנסה להשיב הבלשן אהרן דולגופולסקי, פרופסור באוניברסיטת חיפה, "שם כבר גידלתי דור צעיר של בלשנים נגועים בחידק הזה של מדע הנוסטרטיקה. אבל גם כאן מסתוריים בכים פוליגלוטים (דוברי שפות רבות) בשפע, והם נותנים לי השראה".

השפה הנוסטרטית אינה קיימת כיום, אבל סביר להניח שלפני כעשרת אלפים שנה היתה קיימת שפה אחת שממנה התפתחו שפות רבות ומוכרות. ידוע למשל שעברית היא שפה שמית, קרובה משפחה של הארמית, הערבית, האכדית, האוגריתית ועוד שפות אחרות. אך לשפות השמיות יש "בנות רודות" מרוחקות, כגון מצרית עתיקה, ברברית, שפות כושיות באתיופיה ושפות צ'אדיות בצ'אד, קמרון וצ'און ניגריה. כל אלה, יחד עם השפות השמיות, מהוות משפחת לשונות גדולה המכונה משפחה שמית-חמית או אפרו-אסיאתית. הייתכן שקיים קשר גנטי בין משפחות שונות, שהן התפתחו ממקור משותף כלשהו?